

İSLAMİ DÖNEM TÜRKÇESİNDE DİNİ TERİMLERİN OLUŞTURULMASI

Fatma Sibel BAYRAKTAR

Trakya Üniversitesi, Türk Dili Ve Edebiyatı, Edirne / Türkiye

Anahtar Kelimeler: İslami dönem, dini terimler, Türkçeleştirme, kullanım sıklığı.

ÖZET

Türklerin İslamiyeti kabul edişinden yaklaşık dört yüz yıl önce Arapların, en az yüz yıldır da Farsların İslam dini ile ilgili terminolojiyi oluşturup geliştirdikleri bilinmektedir. Yani Türkler İslamiyeti kabul ettiklerinde hazır bir dini terminoloji ile karşılaştılar. Buna rağmen Kutadgu Bilig, Divânü Lügâti't-Türk gibi ilk İslami dönem eserlerinde, dini kavramlara ilişkin Arapça terminolojinin büyük ölçüde Türkçeleştirme yoluna gidildiğini görmekteyiz. Aynı çaba Kur'an tercüme ve diğer eserlerde de görülmektedir. Türkçede var olan, *Bayat, İdi, Ugan, tapug* vb. sözcükler, sırasıyla *Kadim, Rab, Kadir, ibadet* terimlerine karşılık olarak kullanılmışlardır. Türkçe dini terimlerin bir kısmı Müslümanlık öncesi inanışlarda da kullanılmaktadır (*kut, idug* gibi) bir kısmı ise eski inançlarla ortak kavramlara verilen adlardır: Örneğin Tengri kavramına 14. ve 15. yy. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde "*Gök Tanrısı*" şeklinde rastlanmaktadır. *tamug, uçmak/uştmak* terimleri hem İslam inancında hem de daha önceki Şamanist ve Burkancı inançlarda aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Bazen Dede Korkut'ta olduğu gibi *Allah Tanrı* şeklinde ikili kullanımlar da gözlenmektedir. Kutadgu Bilig'de Allah'ın 99 ismine karşılık Türkçe karşılıklar bulunma çabası açıkça görülmektedir: *Bayat: Kadim, Törütgen: Halık, İgitgen: Rezzak, Keçürgen: Gaffar, Ugan: Kadir* gibi Birçok terimin de birleşik sözcüklerle oluşturulması söz konusudur: *Huri: uçmak kızları, ulug gün: kıyamet günü, üküş bergen: Vahhab* gibi. Kelimelere ikincil soyut anlamlar kazandırılarak da Kur'andaki ifadelerle karşılıklar bulunmuştur: *orun yok: lâ mekân, bütün bol-: Amene 'inanmak, iman etmek', birke büt-: tevhid 'Tanrının birliğine inanma'* gibi Türkçenin tarihsel metinlerinde geçen, inanışlara ilişkin terimler üzerine kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır. Bu çalışmada, bilinen ilk İslami eserlerimiz olan Kutadgu Bilig ve Divan ü Lügati't Türk'ten 15. yy Eski Anadolu Türkçesi metinlerine kadar, dini terimlerin hangi gramatik ve leksik yollarla meydana getirilmiş oldukları üzerinde durulmuştur.